

Feltépett nyelv

PARTI NAGY LAJOS: A HULLÁMZÓ BALATON

Találtam egy szót a posztmodernre. E szó nem új, és lehet, nem is jó, az én nyelvzetemben mégis ráillenék mindazon új és jó művészeti alkotásra, amelyeknek befogadás előtti stádiumában megilletődöm, szemeimet furcsán forgatom, talán még el is káromkodom magam csöndeskén pimaszságaik láttán/olvastán/hallatán, de hogy recepcióképességem mégse fulladjon valamiféle tősgyökeres-konzervatív szemléletbe, veszem a bátorságot, a türelmet az ismétlődő ismerkedésre. A művészetek profizmusáról beszélek, szűkebb keretek közt az irodalmi profizmusról, a csinálás bűvéről és erejéről. Szótáramban e profi (a csináló) döbbenetes erejű felszíni fejtéssel bányássza össze a számára még kifejezendőt, s közben bűvkörébe burkolva kívánja olvasóját meggyőzni tárnáinak gazdagságáról. Nos, e kép- és értelemzavar talán kellőképpen ábrázolja a felszíni fejtés és a mély vágatok közt feszülő ellentétet, vagyis a nyelvi megformáltság és az – elvileg – benne megbúvó logosz egységének hiányát, amit – számomra, hangsúlyozom – e (posztmodern) profizmus szinte minden szinten produkál. A primer, ábrázolási szinten a fókuszpont csillanása, a több pont cizellálása marad el, s abszolút módon, az ábrázolásokat leárnyékolni igyekvő szekunder (quantitatív másodlagosságú) kinyilatkoztatások e hiány bizonytalansági hányadosát növelik (mérő tiszteletlen figyelmetlenségből). Primer és szekunder aranylő középből hiányzik a finomság.

Elmész megnézni egy színházi előadást, vagy fölteszel egy karctalan, dicsfénytől övezett lemezt, esetleg becsalod magad egy frissen sült filmszeletre, s mindezek felett metaszinten is rájuk nézel, mert annyit tudni, hogy mindez új és jó, de nem igaz, hogy nem érezni, e bizonytalan profizmust, hogy a kritikai érzék mit sem ér (talán ezért is játszunk diktátort?), mert éppúgy található az IGEN-re, mint a NEM-re, a naiv, nem szeretem „tetszik-e” kérdés androgün-természetű válaszaira szép argumentumokat.

Parti Nagy Lajos és *A hullámozó Balaton* című prózakönyv általánosította bennem e privátgondolatokat, s e hátulról érkező fenntartást kezdettől fogva nem tagadom, mert üldögéltem én e könyvvel, de bizonytalanul. Így történt, hogy csak üldögéltem és nézdegéltem, nem bele, de mellé a könyvnek, mellékjártatok és segédigéket kerestve, hogy megcsípjem csinálás közben e profi szövegcsinálót.

„És én ott ültem egy idegen férfival, és az az idegen férfi szemben ült velem, és nem nézett egyenesen rám, nézett ugyan, de csak a szeme sarkából, különben elnézett mellettem, de én éreztem, hogy csak azért nem néz egyenesen rám, hogy jobban lásson, úgy, ahogyan azt a lovak teszik.” Ahogyan azt Hrabal mondja.

Hogy műfajilag vagy műnemileg hová lehetne *A hullámozó Balaton* tenni, azt nem tudom. Semmiféle klasszikus cikkelyt nem lehet Parti Nagy prózájára ráerőltetni, de az időközben sikeresen megideologizált rövidtörténetből is kilógna a ló lába. E szövegek (vagy prózák) rendelkeznek történettel, hőssel, viszont világuk helyébe nem egyértelműen a szöveg lép. De van olyanja is. Aztán ami a műnemiséget illeti, el tudnék képzelni bizonyos prózák esetében más textusformát is, olyan szabadon száguldó versformát, s hogy ez a nyelv ugyanaz a nyelv, mint a *mintamondatoké*, csak kicsit másféle orientálódva, az azt hiszem, az olvasási aktus kezdeti pillanatában rögvest kiderül. A szövegek ad absurdum terheltek képileg, a Parti Nagytól megszokott „rontott nyelvi szinten”, a líra sűrítettsége jut uralomra, s az epikus mesélés (vagy történetmondás) háttérbe szorul.

Ez az androgén lelkületű könyvecske most már azt az igényt is hordozza, hogy végre ne tekintsük szerzőnket outsidernek, besorolhatatlannak, vagy ami még zavaróbb, mindenhova becikkelyezhetőnek. Poétikáját eddig sikerült néhány hangzatos kritériummal elintézni, kivéve Závada Pál. Az irodalmi dilettantizmus álarca és a nyelvi aura de-formáló hatása, a minimális szerkezetek hangsúlyosabb szerepe és egy ars poétikus gondolat a grammatika fölkaparásáról, mindez megtanulhatóan összefoglalja Parti Nagy művészetét egy újabb Magyar Irodalom Történetében, s mivel a főtebb említett négy kritérium segítségével, melyek hamarabb születtek meg, mint a prózakönyv, és lírájára vonatkozóan, kitűnően olvashatók a lírikus prózaátiratai is, nem tudom, mennyivel tud másabb lenni, mivel tudna többet adni e líra prózaátirata, mint maga a jól bejáratott és kanonizált Parti Nagy-féle irónia és „nyelvhus”.

Kételkedésem hosszas megfontolás és olvasgatás eredménye. A NEM-re éppúgy keresem azt a szép argumentumomat, mint az IGEN-re. Dipoláris molekulává lettem a Balaton hullámvázában.

Magam elé képzem a szerzőt, iratai olvastán (ez a szó új műfajteremtő: irat, át-irat...), ahogy elvacakol egy-egy fékevesztett mondat alakításakor. Mert ezek a szövegek nem beszélnek arról, hogy mekkora kín, öröm, jaj, dal jut alkotójának osztályrészüln, néha van csak nyom, elvétve, a nyelv szeretetéről, akkor is egy szó (*selyemgyár*), egy mondat (...*egy szép mondat születése egyben egy szép igazság halála is...*) ihlető pillanatról.

A szerző, mondjunk csak annyit (többet nem is illik erről tudnunk), meggyúrta, más szóval, meggyúrta a nyelvet (az is kérdés persze, hogy melyiket, hiszen a köznyelv mai állapotjától elkezdve, némi berzsenyis-csokonais utánérzésen át igen gazdag nyersanyag állhatott Parti Nagy rendelkezésére. – Mikor, melyiket.) De nem árt belegondolni egy fiktív olvasó lelkivilágába, hogy az vajon hogyan helyezi vissza e „feszes kötet”. És hogy egyáltalán: kit fog és mit a Parti Nagy-szövegekben találni, kit fog és mit kiolvasni, ha végig tud rajtuk (és vissza) menni. „De nincs, és jó, hogy nincs ilyen mozdulat, csak közelítés van, feltételezés, fedés, kitarakás. Hogy *leveszed a képről a magad nézetét*. Távolság, mely áthidalhatatlan, s mert változtatható, mintha önkéntes lenne. Tapintat, mely perverz kíváncsiság. Akit a képen látsz, akit sétáló szemed hazavisz, az nincs a képen. S akit utólag kitalálsz, nem az, akiről a fénykép készült. A *nézeted* mindenképp de-formáció. Aki elképzeli, illetve kiegészíti, az elrajzol...”

Ez lenne az auktoriális mentség? S akkor az olvasó fel van mentve kételyei alól. A hamari belátás dobatná félre velünk a könyveket... Mert ha rejtve is, mégis történetekkel van dolgunk, csak az a kérdés, hova ez a nyelvi klisébe öltöztetett mozaikolás? Ha legalább lehetne szállingózni az egyes szövegrészek között – de Parti Nagy azt sem engedi, halad a maga útján, gyömöszöli belénk a trópusokat. Ezért kellett sokszor letennem a könyvet, fárasztott az Egész, az állandó királyfivá alakítgatás (lásd Szende történetét!). És ezért vettem újra fel, mint a jó szabó, ki többször vesz fel ugyanazon méretet, a Részekét, ha azok – szórakoztatók. (...*darabjai közelről nézve tökéletesen csiszolt drágakövek, viszont távolról nézve semmilyen képet, nagyobb összefüggést, világos formát nem pillanthatunk meg bennük.* – Farkas Zsolt.)

Van egy mondat *A hullámváz Balatonban*. Kiszakítom szövet(szöveg)környezetéből, s felhasználom, mint valami poétikus gondolatot, azon szándékomat sem rejtegetve, hogy e mondattal a Parti Nagy-szövegek belső mechanizmusát próbálom – magam számára, legalábbis – modellálni. A mondat: „Egy remegő érzés, hogy nagyobb az úrtartal-

mad, mint amekkora vagy, hogy egyre tágulsz belülről, egyre csak növekszel, ismeretlen, mély kamrák nyílnak, és kitolod a halált.” Bekezdésről bekezdésre, mondatról mondatra, sőt, szószerkezetéről szószerkezetre szorul össze az ember gyomra, az emésztetőség határain melázva. (Azon sem csodálkoznék, ha egy-egy szövegnyí perisztaltika után az olvasó lenulláz.) Ahogyan a történet zabálógépe is fokozatosan sajátítja el a Balaton-szeletek csodálatos felőrlését, nekem is éppoly tempósan kellett hozzászoknom Parti Nagy történeteinek belső hullámszához.

Talán jó szó a nyitótörténet jellemzésére, hogy mulatságos. Mulatságos a nyelvkezelés, a sztori, itt még, jelzem, nem lehet azt mondani, nincs érkezésem az emésztésre. A meghökkentés, az ironia *partisan* működik – kezdetben tényleg azt hittem, hogy az igazi Balatonról olvasok („Talán meg kéne nézni egyszer, pár éve megígérte a kedvezményes tréler a Szövetség...”), aztán amikor kezdtem megfenekleni a Balaton iszapjában, akkor mentem vissza az elejére: „A Balaton, az valamilyen formában végigkíséri az életemet, pucéran is, meg a kicsi, fodros göngyölegjében is... hogyan ropog a nád a fogam alatt, zizeg a tükre, egyik a másik után, majdnem mint a végtelenség.” Azért volt számomra döbbenetes e felismerés, és engedtessek meg ennyi szubjektívizmus, mert megrögzött Balaton-faló volnék én is.

„Befelé élek, hullámszik bennem a végtelen.”

Szép argumentumom, IGEN.

Nem is tudom, hányszor siklott már végig ceruzás kezem a zárótörténet mondatain (ha a borító e kettős helyzetet exponálja, és a háttérinformáció, hogy róluik már lehetett tudni, én is így ügyködöm a sorrenden), Waldtrocken titka – előttem – örök homály marad. Mondhatnám azt is, ez valahol egy másik perisztaltikus szöveg, hisz szövegszinten is megismétlődik és halad a teljes kizsigerezésig, de nem tudom, hány átíratból állnak az 'átíratok', nem tudom, ki beszél és kinek (még a grammatikai 'te' és 'Ön' is olykor egyszerre jelez egy személyt), mindenesetre az idő is átalakul, *generális múltjövővé*, de kinek sikerült az időn kifognia, mindenesetre?!

„...roppant megalázó, mikor elhagyja, hogy úgy mondjam, a jelöltet a hang, az erő, a grácia, minden, ami előbb még hozzátartozott...”

Hozzám a zavar tartozik. Szép argumentumom, elhagytál.

A könyv közepén viszont van egy rendkívül üdítő mese, egy *dobos, trombitás* átírat a hét törpe Hófehérke-, bocsánat Hóf Egérke-, de nektek csak per Cica-kalandjáról. Az én példányom már csak itt nyílik ki, egyrészt, mert ami elmélet, az itt kész valóság, ugyanis a kristálymozaikokból épülő történetecskék, ha többször olvasgatja meg őket az ember, valóban mozaikokká, de legalábbis lapokká esnek szét, másrészt, mert a *Szende* kiváló *bevezető* szöveg lehetne a *Parti Nagyba*, olvasgatni és tanulmányozgatni szabályosan hejhózza meg hajdehózza kell. Tanszöveg, mely „meg van beszélve apróra”. A mesesztori a maga bagatell tényeivel, ahogyan a nyelvrakás megfejeleli azokat, ahogyan beléjük gyömöszöli a 'jelent' (bányashop, pramberlikőr, velorex, videó, hajcsavaró, pumacipő, hűtőláda, bébidoll). A nyelv egyik oldalán hétköznapi bicsaklásaink forrasztódnak össze a másik pólus patetikus hanghordozásával. A narrációs stratégia: egy pillanatban adja elő *Szende* panaszát, s e pillanatban összevillan a múlt (a mese), a jelen (létfontosságú bűtort viszünk) és a jövő (te csak vigyázz a házra, *Szende*).

A törpék is csak azt akarják, amit én, olvasó. Összerakni magukat egy királyfivá. A szétszabdalt szöveget összerakni a mi dolgunk. De ha *Szendét* kihagyják, milyen lesz az a hat törpés királyfi?

A tizedik történettől innen és onnan lehet próbálgatni a puzzle-t. Innen mintha könnyedebb, onnan mintha nehezebb a nyomkereső munka; innen second hand és „lekukázni a kurvaéletet”, onnan „az írás mint az eltűnés nyoma”. De még kérdeznék valamit.

Szöveállomány, hússatu, hengerűrtartalom, perisztaltika, az 'átiratok' részletes anatómiai leltára – e metzgerei-precízesség és következetesség a nyelv tökéletes föltépését és frankensteini szöveg(szöveg)teremtmény *csinálását* jelentheti.

De hol tűnik át a vér?

„Nem kell, hogy 'értsen' (mi is az?), nem kell, hogy 'egyetertsen' (milyen is az?), de érezzen meg önmagából, ebből az egészből valamit, legyen egy jó vagy rossz perce tőle: ne maradjon közömbös. A befogadás kíváncsiság, s ha a másakra, akkor önmagamra.” Ahogyan azt szerzőnk mondja.

Parti Nagy Lajos profi. Szép argumentumokkal, oda és vissza... a *táti nyelv szerint, mit e vidéken használunk.* (Jelenkor Kiadó, 1994.)

Bombitz Annela

